

KOVÁCS JÓZSEF:

AZ ELŐZMÉNYEKRŐL

Visszapillantásomban az 1970. évi első Nyelvművelő Napok előzményeivel kívánok foglalkozni, korabeli feljegyzések és újságcikkek alapján. Magamról annyit, hogy 1968 előtt egyszer tagja voltam a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesületnek (JMNYE), 1968 vége felé "kooptáltak" a vezetőségbe. Ez a vezetőség ui. két részből állt: egyik a társadalmi rész (elnök, alelnök, titkár stb.), a másik a lassanként alakuló bizottságok elnökei. Egyik bizottság volt a terminológiai, elnökének Kovács Kálmánt választották, aki akkoriban nagy ütemben dolgozott a Szerbhorvát-magyar szótáron. De rövid idő múltán, épp a szótár körüli bokros teendőire hivatkozva, lemondott e tisztségéről, és engem javasolt a helyébe (megjegyzem, csak névrokonok voltunk), ugyanis már írtam néhány terminológiai témájú vitacikket.

Ekkoriban kezdtem érdeklődni az adai történések, előkészületek iránt, és mint újságíró, vállaltam, hogy írok is róluk. Ekkor hallottam a korábban létezett szoborról, és arról, hogy vagy azt állítanánk újra, vagy másikat rendelnének, és hogy ennek kapcsán valamiféle ünnepséget, esetleg komolyabb rendezvényt is terveznek. Különféle mendemondákról is hallottam, hogy talán megvan a szobor valahol, hiszen 41-ben egyszer már előkerült, de ezt az adaiak jobban tudják, nem tartom magam illetékesnek.

Ilyen hangulatban került sor 1969 júniusában egy "széles körű" ülésre, amelyről hosszabb tudósítást is írtam, ebből idézek:

Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok Adán

Az egyetemes magyarság egyik legnagyobb nyelvésze, Szarvas Gábor Adán született. Adán már hosszabb ideje foglalkoznak azzal a gondolattal, hogy szobrot emelnek a város neves szü-

löttének. Hamarosan száz esztendeje lesz annak, hogy a kiváló nyelvudós megalapította a Magyar Nyelvőr című folyóiratot, s ez az évforduló alkalmasnak látszik a tiszteletadásra. Ám, ha csak egy szobrot leplezünk le, azzal méltó emléket állítunk ugyan, de talán kamatozóbb tőkét is lehetne kovácsolni a centenárium ürügyén. Így született és érlelődött a gondolat, hogy a magyar nyelv ügyét előmozdítandó, ismétlődő rendezvényt is lehetne szervezni, Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok címmel.

Erről tárgyaltak széles körben a Szocialista Szövetség adai székházában hétfőn, a községi választmány művelődési szakosztályának szervezésében. Abban állapotok meg, hogy a "Nyelvművelő Napok" ne legyen külön intézmény, hanem meg kell alakítani a Nyelvművelő Egyesület adai fiókszervezetét, azaz egy alakuló közgyűlésnek ki kell mondania, hogy elfogadja a Szövetségi Belügyi Titkárság által már évekkal ezelőtt jóváhagyott alapszabályokat. A fiókszervezet felveheti Szarvas Gábor nevét, és programjába iktatja a már elkészült alapszabály-tervezetet.

Szinte magától értetődő, hogy a "Nyelvművelő Napok" nemcsak adai rendezvény lesz, hanem minél szélesebb körű, az egész jugoszláviai magyarságé, de az adaiak védnöksége alatt. A szervező bizottságba bevonják a Hungarológiai Intézet, a Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszéke egy-egy képviselőjét, és néhány embert (a tervezet szerint négyet) a Nyelvművelő Egyesület legnépesebb fiókszervezeteiből is.

Idővel Szarvas Gábor-ösztöndíjalapot is lehetne létesíteni, és ebből olyan fiatalokat is ösztöndíjazni, akik hajlandók szórványvidéken is tanítoskodni. Továbbá olyan jogászok, közgazdászok, vagy az élet és a tudomány más területein dolgozók is részesülhetnének belőle, akik készek alaposan elsajátítani a magyar terminológiát, hogy a két- vagy többnyelvű vidékeken is megállják a helyüket.

Az érdekes vita után kezdeményező bizottság alakult, amely hamarosan létrehozta a Nyelvművelő Egyesület fiókszervezetét, következő feladata pedig az lesz, hogy október második felében, a község felszabadulásának huszonötödik, és a JKSZ ötvenedik évfordulójának ünnepségsorozata keretében ünnepélyesen kijelöli a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok részletes programját. Addigra talán már ki is lehet írni a pályázatot a szoborra, a nyelvművelő dolgozatokra, és más pályamunkákra is. Az első rendezvény 1970 tavaszán lehetne, és a műsorba bevehetnék a szabadkai Népszínház vendégszereplését, valamelyik néptánc együttes fellépését. Vendégeket hívnának Magyarországról, és más országok magyar nyelvművelő köréből is.

Az ülés végén érdekes beszélgetés során kialakult egy vélemény, mely szerint jó lenne, ha létrejönne egy afféle "nemzetiségi művelődési parlament"... hogy valamiképpen összhangba hozzák a nemzetiségi kulturális megmozdulásokat, nehogy egyidejűleg hasonló rendezvényt szervezzenek az ország különböző vidékein...

(Magyar Szó, 1969. VI. 25.)

A cikk megjelenése után Gere Vince, adai plébános úr, megkereste Szeli Istvánt, a JMNYE akkori elnökét és négyszemközt átadott neki egy bizonyos összeget azzal, hogy személyes megtakarított pénzével - de névtelenül - szeretne hozzájárulni a Szarvas Gábor-szobor felállításához. Szeli tanár úr az összeget átadta a JMNYE akkori pénztárosának, találjon ki valamit, hogy a pénz el ne vesszen, és valóban ezt a célt szolgálja majd, alkalmadtán. A pénztáros Kovács Mária volt (azóta elhunyt feleségem, innen is tudok a dologról).

Nem volt nagy összeg, ma már nem tudnám megmondani, mennyi, de szép gesztus volt. Otthon megtárgyaltuk, mi is legyen vele, és úgy döntöttünk, hogy jeligére szóló, kamatozó takarékk-

betétkönyvre tesszük, s alkalomadtán hozzáadjuk az akkor még meg sem alapított szoboralapítványi összeghez. (Megjegyzem: 1970 októberében, az első rendezvény után a hazai előadók is összeadtak e célra bizonyos összeget a tiszteletdíjuktól - köztük jómagam is -, hozzátettük a bankbetéthez, és egy idő múlva Mária átadta az egészet az adaiaknak. Hogy név szerint kinek, sajnos, már nem tudom megkérdezni...)

Közben elmúlt a nyár, de a megválasztott kezdeményező bizottság nem pihent. Erről tanúskodik a szeptember 20-án ugyancsak a Magyar Szó-ban megjelent cikk(em): Elfogadták a nagy jelentőségű rendezvény szabályzatát alcímmel.

A Szocialista Szövetség adai községi választmányának művelődési alosztálya minapi ülésén jóváhagyta az adai Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok nevű rendezvénysorozat alapszabályzatát. Az immár véglegesített szabályzatot eljuttatják a községi szkupstinákhoz, az adai Művelődési Közösséghez és a JMNYE vezetőségéhez. A kilátások szerint mind a három testület rövid időn belül jóváhagyja és október derekán, az Ada felszabadulásának 25. évfordulója jegyében szervezett ünnepi ülésen kihirdetik: Ada vállalja e jelentős megmozdulás védnökségét.

A szabályzat értelmében rövid időn belül kijelölik a rendezvény előkészítő bizottságát. Tagjai között lesznek az adai társadalmi-politikai szervezetek képviselői, a Hungarológiai Intézet, a Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszéke és a Magyar Nyelvművelő Egyesület küldöttségei is.

Az ülésen szó volt még a Szarvas Gábor-ösztöndíjalapról, valamint Szarvas Gábor szobrának felállításáról is. Még nem tudják, hogy egészen új szoborra írjanak-e ki pályázatot, vagy elkészítetik a budapesti szobor másolatát (amely egyébként az egykor Adán felállított és a háború viharában megsemmisült eredetinek a másolata). Azt tervezik, hogy a szobrot 1971-ben leplezik le, a Szarvas által létrehozott Magyar Nyelvről c. folyóirat

megalapításának századik évfordulóján. Az első Nyelvművelő Napokat azonban már jövő év tavaszán megrendezik, mégpedig április második felében, vagy május folyamán.

A Nyelvművelő Napok részletes programját az előkészítő bizottság dolgozza ki, - elnöke dr. Penavin Olga egyetemi tanár - és ehhez szeretnék kikérni a közvélemény javaslatait, elgondolásait is. Ezért ezúton is kérjük mindazokat, akiknek erre vonatkozó javaslatuk van, hogy küldjék el szerkesztőségünk vagy az adai Művelődési Közösség címére.

Az említett előkészületek jegyében - amint a sajtóból megtudhatjuk, és valószínűleg a JMNYE korabeli jegyzőkönyveiben is rögzítették - nemcsak Adán, hanem másutt is új nyelvművelő alapszervezetek alakultak. Így a Tiszavidék október 3-i számában megjelent a tudósítás, amely szerint Kanizsán alakult fiókszervezet, november 14-én: Föllendült a zentai nyelvművelők munkája, majd november 21-én már arról olvashatunk (ugyancsak a Tiszavidékben), hogy Kanizsán a szakosztályokat is megalakították.

Közben érkezett az 1970. esztendő, és arról értesülhettünk, hogy netán Szarvas Gábor hagyatéka is Adára kerül. Ennek kapcsán fölkerestük Penavin Olga tanárnőt, a szervező bizottság elnökét. Ez a beszélgetés a Magyar Szó 1970. január 11-i számában jelent meg; ebből idézek:

Lapunkban már többször foglalkoztunk a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok előkészületeivel. Tavaly júniusban kezdeményező bizottság alakult a rendezvény szabályzatának kidolgozására, szeptemberben már el is fogadták a szabályzatot, s novemberben megalakult a szervező bizottság. Ugyanakkor megállapodás született, hogy az első jugoszláviai magyar nyelvművelő napokat ez év októberének első felében tartják, Adán. Ezzel párhuzamosan több ízben szóba került Ada nagy szülőtte, Szarvas Gábor szobrának felállítása és egy kis emlékmúzeum berendezése is.

A szervező bizottság elnökétől, dr. Penavin Olga egyetemi tanártól érdeklődtünk az előkészületek felől.

- Minden remény megvan rá, hogy Adára kerül Szarvas Gábor hagyatéka. Szarvas személyi titkára, dr. Harrer Ferenc, jóval túlélte a nagy nyelvészt, és megőrizte a hagyatékot. Harrer halála után leánya, dr. Kluge Endréné vette át, és apjának végakarata szerint olyan szervezetnek, testületnek szeretné átadni, amely méltóképpen őrizné Szarvas Gábor emlékét. Amikor értesült róla, hogy Adán milyen előkészületek folynak, kapcsolatba lépett a szervező bizottsággal.

- Penavin Olga nemrégiben Budapesten megtekintette a hagyatékot.

- A legnagyobb érték Szarvas Gábor levelezése, továbbá a Magyar Nyelvőr című folyóirat (melynek alapítója és első szerkesztője volt) minden száma 1872-től 1942-ig (Szarvas halála után, 1895-től Harrer gyűjtötte tovább a folyóiratot). Megvan továbbá a hagyatékban a Magyar nyelvtörténeti szótár szerzői tiszteletpéldánya és még számos más könyv meg folyóirat.

- Értékes kordokumentum a hagyatéki tárgyak közt egy századeleji plakát az adai Szarvas Gábor-szobor leleplezése alkalmából. Ezzel is Harrer egészítette ki a gyűjteményt. Ott van Szarvas néhány személyi tárgya is, például egy monogramos pohara, továbbá egy olajfestmény is, Szarvas portréjával. Megfelelő bútordarabokkal kiegészítve ezekből a tárgyakból is múzeumot, amolyan emlékszoba-félét lehetne berendezni Adán. Talán más városokban is lehetne találni olyan tárgyakat, amelyek a nagy nyelvész emlékét őrzik, így pl. Pozsonyban meg Baján, ahol emléktáblája is van.

- A kilátások szerint mikor és hogyan kerül Adára a Harrer-Kluge-féle hagyaték?

- A jelenlegi gondozó, dr. Klugené, örömmel adná át a tárgyakat, és már folyamatban is van az ajándékozási eljárás. Előbb a

budapesti Nyelvtudományi Intézetnek ajánlotta fel a hagyatékot, de az hivatalosan lemondott róla Ada város és az ottani Nyelvművelő Egyesület javára. A hivatalos formaságok remélhetőleg nem tartanak sokáig, és öszre, a Nyelvművelő Napok résztvevői már megtekinthetik Szarvas Gábor hagyatékát - mondta végül Penavin tanárnő.

(A beszélgetés illusztrációja a budapesti Szarvas Gábor - szobor, Szécsényi Katalin - akkor még diáklány - felvétele.)

1970 folyamán felgyorsultak az események. Március 15-én még két fiókszervezet alakul címmel jelent meg tudósítás a JMNYE vezetőségi üléséről. Eszerint... elsőrendű feladat, hogy októberig, az első Nyelvművelő Napokig fiókszervezetet kell alakítani mindenütt, ahol erre megvannak a feltételek. Tovább kell fejleszteni a szakbizottságok munkáját, többek között akciót kell indítani a "makaróni nyelv" leküzdésére... A vezetőségi ülés napján nyolc fiókszervezet volt, mégpedig Szabadkán, Zentán, Kanizsán, Adán, Kikindán, Zrenjaninban, Bajmokon és Eszéken. Március 15-ére hívták össze a topolyai fiókszervezet alakuló közgyűlését, a terv szerint március 20-án alakul meg a sorrendben tizedik, dél-bánáti illetékességgel, Pancsova székhellyel... Az akcióterv többek között feladatul tűzi ki, hogy (havonta 9 sokszorosított tájékoztatót adnak ki, ezt minden tag ingyen megkapja:... a Magyar Szóban közzéteszik a módosított alapszabályzat szövegét: ugyancsak a Magyar Szó hasábjain rendszeresen megjelenő rovatot indít a terminológiai bizottság, ennek keretében mindenkinek alkalma lesz hozzászólni a legégetőbb terminológiai kérdésekhez. A nyelvművelés lényegéről is megjelentetnek egy cikksorozatot.

Március 18-a és 26-a között nyolc folytatásban meg is jelent Ágosotn Mihály tanulmánya a nyelvművelésről.

27-én a Tiszavidékben tudósítást olvashattunk arról, hogy Zentán nyelvművelő vetélkedőt tartottak.

10 Április elsején Magyarul helyesen címmel megindult a JMNYE terminológiai bizottságának rovata. A rovatvezető (Kovács József) bejelentette, hogy a rovat szerdánként fog megjelenni, és kéri a közreműködést. A rovat három hónapon át valóban rendszeresen megjelent, s a következők írtak (vita) cikkeket: Kovács Kálmán, Kollin József, Hock Rezső, Kossa János, Korom Tibor, Hatala Zoltán, Molnár Géza, Kovács László gépészmérnök, és rovatvezető. A 12. írás megjelenése után a lap szerkesztősége közölte, hogy a rovatot a nyár folyamán szüneteltetik; de ősszel nem indult újra, mert az adai Nyelvművelő Napokon határozat született egy, a Magyar Szóban megjelenő nyomtatott nyelvművelő melléklet kiadásáról. (Ez azonban már a krónikás feladata, nem tartozik az előkészületek tárgykörébe.)

10 Időközben április 11-én újságcikk jelent meg Intézményes fordítóképzés címmel, amely ugyan a Magyar tanszék illetékességébe tartozott, de összefüggésbe hozható az előkészületekkel.

10 Április 13-án (Urbán János tollából) cikk jelent meg arról, hogy elkészült a tervezett első nyelvművelő körlevél, mégpedig március 20-i keltezéssel. Szeli István elnök írt hozzá bevezetőt. Néhány részlet a cikkből:... Eddig már 11 fiókszervezet működik, s ezek rendszeresen üléseznek. Adán folynak az előkészületek a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokra; a fordítószolgálat fejlesztése érdekében felhívást tettek közzé... E tájékoztató mellett elkelve egy nyelvművelő folyóirat is... a Magyar Szó korábban is közölt nyelvművelő írásokat, újabban minden szerdán külön nyelvművelő rovat jelenik meg...

10 Az elnök megjegyzi: "Nem célunk, hogy önállóan működő fiókszervezeteinket központilag irányítsuk, mert ez ellentmondana a JMNYE szervezeti felépítésének és alapszabályainak."

10 A tudósítás szerzője pedig hozzáfűzi, hogy az említett első körlevélben Matijevics Lajos a magyarországi Magyar Nyelvőrben megjelent írásokra hívja fel a figyelmet, Csáky S. Piroska

pedig tájékoztatást nyújt a nyelvújító könyvekről. Végül közli az egyesület címét: Novi Sad, Bulevar Maršala Tita 4/IV.

Április 26-án közli a Magyar Szó, hogy a JMNYE terminológiai albizottságának szervezésében és a Nyelvújító Napok előkészületeinek jegyében egésznapos tanácskozás volt Palicson az egyenjogú nyelvhasználat törvénybe iktatásáról.

Május 23-án a JMNYE kikindai fiókszervezetében Ágoston Mihály a JMNYE vezetőségi tagja tartott előadást a magyar nyelv korszerű kérdései címmel (a Nyelvújító Napok előkészületeinek jegyében).

Május 29-én közölte a Magyar Szó, hogy: Adára került Szarvas Gábor hagyatéka:

Az elmúlt évtizedekben volt időszak, amikor az iskolák tantervében nem szerepelt Ada nagy szülőttje, Szarvas Gábor nyelvudós. Az ötvenes években aztán egyre többet foglalkoztak a községben Szarvas Gábor munkásságával, szobrának visszaállításáról beszélnek stb., de konkrét akciók a nagy nyelvész emlékének felidézésére nem kezdődtek.

Két évvel ezelőtt a Jugoszláviai Magyar Nyelvújító Egyesület és az adai társadalmi-politikai szervezetek vezetőinek kezdeményezésére napirendre került Szarvas Gábor emlékének megőrzése, és a nyelvújítás terén kifejtett munkásságának méltatása. Elhatározták, hogy Szarvas Gábor ösztöndíjalapot létesítenek, Adán szobrot állítanak fel a nyelvudósnak, kétévenként pedig Nyelvújító Napokat szerveznek. Az első Nyelvújító Napokat ez év október 9-én, 10-én és 11-én tartják meg Adán. Ezenkívül emlékmúzeum létesítését is előirányozták.

A napokban a községi szkupstinában szerény ünnepséget tartottak. Zalai Györgyné, a Magyar Tudományos Akadémia munkatársa, akinek családjánál Szarvas Gábor a haláláig lakott, átadta Prokop Lajosnak, a községi szkupstina elnökének a nagy nyelvudós hagyatékát.

Ada község megkapta Szarvas Gábor magánleveleit, a múlt század végén a Debreceni Színház pályázatára küldött két drámáját (a Nyelvművelő Napok előkészítésével foglalkozó bizottság véleménye szerint a következő Nyelvművelő Napok alkalmával a szabadkai Népszínház műsorra tűzhetné az egyik színművet): a nyelvtudós portréját: egy olajfestményt, a Magyar Nyelvőr 46. kötetét, a Magyar Nyelvtörténeti Szótár I., II. és III. kötetét, Ballagi Aladár régi Magyar Nyelvünk című tanulmányát, Szarvas Gábor emlékkönyvét, az adai szoboravatás dokumentumait és különböző folyóiratokat.

A községi szkupstinában megtartott ünnepségen a társadalmi-politikai szervezetek és a művelődési intézmények képviselőin kívül jelen volt Korom Tibor, a JMNYE főtitékára is. Szarvas Gábor életútját és a nyelvművelés terén kifejtett munkásságát Sumaher József, a JMNYE adai fiókszervezetének elnöke méltatta. A nagy nyelvtudós hagyatékát a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok alkalmával állítják ki.

Június 3-án ismét új alapszervezet megalakulásáról olvashatunk: az újvidékiról, majd június 26-án a belgrádi fiókszervezet létrejöttét jelentették be.

És így folytatódtak most már a szervezési munkák, de erről úgy gondolom, már a Nyelvművelő Napok krónikása fog beszámolni. Hiszen közben kijelölték az előadók névsorát, a hazai és a külföldi vendégek meghívására tett indítványokat, stb.

Október 9-én pedig megkezdődött az első Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok rendezvénysorozata...